

KUR'AN VE POZİTİF BİLİM

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları

KURAMER Yayınları: 45

İlmi Toplantılar Serisi: 12

KUR'AN VE POZİTİF BİLİM

Editör/Yayın Koordinatörü

M. Turan Çalıřkan

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Furkan Selçuk Ertargin

Sempozyum Yeri ve Tarihi

27 Nisan 2019

İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), Bağlarbaşı, Üsküdar/İstanbul

Basım ve Cild: Pasifik Ofset Ltd. Şti.

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere/İSTANBUL Tel: +90 (212) 412 17 77

Sertifika No: 44451

Birinci Basım: İstanbul, Ağustos 2020

ISBN 978-605-9437-38-7

© Her hakkı mahfuzdur.

Yayıncının izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir.

KURAMER

Elmalıkent Mah. Üniversite Cad. No: 4 B Blok Kat: 3 34764 Ümraniye / İstanbul

+90 216 474 08 60 / 2910

www.kuramer.org

KUR'AN VE POZİTİF BİLİM

KURAMER

Transkripsiyon Alfabeti

ء	’	ظ	Z z
ب	B b	ع	‘ ‘
ت	T t	غ	Ġ ġ
ث	Ŝ ŝ	ف	F f
ج	C c	ق	Ḳ ḳ
ح	Ḥ ḥ	ك	K k
خ	Ḫ ḫ	ل	L l
د	D d	م	M m
ذ	Ẓ ẓ	ن	N n
ر	R r	و	V v
ز	Z z	ه	H h
س	S s	ي	Y y
ش	Ş ş	ا	Â â
ص	Ş ş	ا	Â â
ض	Ḍ ḍ	ا	Â â
ط	Ṭ ṭ	ا	Â â

Kısaltmalar

a.y.	: Aynı yer
bkz./bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
<i>DİA</i>	: <i>Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi</i>
der.	: Derleyen
düz.	: Düzenleyen
ed.	: Editör
h./H.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
krş.	: Karşılaştır
m.ö.	: Milattan Önce
nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
thk.	: Tahkik
trc.	: Tercüme eden
ts./trs./ty.	: Tarihsiz, tarih yok
v.	: Vefat tarihi
v.dğr.	: Ve diğerleri
vr.	: Varak
yy.	: Yayın yeri yok

İçindekiler

SUNUŞ.....	9
AÇILIŞ KONUŞMASI.....	11

AÇILIŞ KONFERANSI

Bilim ve Din Arasında Meşruiyet Alışverişinin Hermenötik Bağlamı	15
<i>Prof. Dr. Yasin Aktay</i>	

BİRİNCİ OTURUM

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Celal Kırca

Bilimsel Tefsirin Tarihî Süreci ve Eleştirisi	61
<i>Prof. Dr. Şehmus Demir</i>	
<i>Müzakere: Prof. Dr. Mehmet Emin Maşalı.....</i>	87
<i>Müzakere: Prof. Dr. Hayati Aydın.....</i>	93
Destekleyenler ve Karşı Olanlar Açısından Bilimsel Tefsir	111
<i>Prof. Dr. Veyysel Güllüce</i>	
<i>Müzakere: Prof. Dr. Necmettin Gökçır.....</i>	157
<i>Müzakere: Doç. Dr. Mehmet Kaya</i>	163
Soru ve Cevaplar.....	177

İKİNCİ OTURUM

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hasan Elik

Ecnebi Bilgi Sistemleri Karşısında Uzlaşmacı Bir Tavrı Örneği Olarak Bilimsel Tefsir Zihniyeti	185
<i>Prof. Dr. Vehbi Başer</i>	
<i>Müzakere: Prof. Dr. Erkan Yar.....</i>	193
<i>Müzakere: Doç. Dr. Fatih Tiyek</i>	205
Bilimselci Kur'an Yorumlarının Genel Kritiği	215
<i>Prof. Dr. Mustafa Öztürk</i>	
<i>Müzakere: Prof. Dr. Mehmet Dağ</i>	243
<i>Müzakere: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Akbaş.....</i>	249
Soru ve Cevaplar	313
KAPANIŞ KONUŞMASI	323

SERBEST MÜZAKERELER

Köken ve Meşrutiyet Sorunu Bağlamında Bildirilerin Müzakeresi	327
<i>Doç. Dr. Ali Karataş</i>	
Kur'an ve Pozitif Bilim Sempozyumu	333
<i>Doç. Dr. Mustafa Karagöz</i>	
Kur'an ve Bilim Meselesi	351
<i>Doç. Dr. Nihat Uzun</i>	
Din-Bilim İlişkisi Açısından Kur'an'ın Pozitif Bilimlerle Yorumu	359
<i>Dr. Öğr. Üyesi Ferihan Özmen</i>	
Bilimden Dine veya Dinden Bilime Bir Yol Var Mı?	367
<i>Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Çakmak</i>	
Kur'an ve Pozitif Bilim Sempzyumunun Ardından.....	375
<i>Doç. Dr. Mustafa Şentürk</i>	
KATILIMCILAR	389
DİZİN	397

Müzakere

Prof. Dr. Hayati Aydın

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

(Bilimsel Tefsir Anlayışına Karşı Çıkanlara Reddiye Bağlamında)

Bilimsel Tefsir ve İlmî Değeri

Kur'an, Dehlevî'nin dediği gibi “نزل في لغة العرب القحة”, yani saf Arapların diliyle inmiştir.¹ Biz bu dili ve inceliklerini Kur'an'ın nüzûl ortamındaki insanlar gibi idrak edemiyoruz. Özellikle Kur'an'ın meydan okuduğu dönemdeki insanlar gibi belâgattaki seviyesini yakalayamıyoruz. Ancak bizim bu eksikliğimize rağmen onlara nispeten müspet bir yönümüz vardır. Kur'an'ın ilme taalluk eden onlarca, belki yüz küsura bâliğ olan âyetini bugünkü ilmin verilerinden haberdar olduğumuz oranda bu yönüyle onlardan daha iyi anlayabilme imkânına sahip olduğumuzu söyleyebiliriz. Bundan dolayı ilmî tefsirin, Batı'daki Sanayi Devrimi gibi gelişmelerin Müslüman dünyada bıraktığı eziklik psikolojisiyle ortaya çıktığı düşüncesine katılmıyorum. Gazzâlî, Ebû'l-Fadl el-Mürsî ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî gibilerin ilmî tefsirden bahsetmesi bunun yeni bir akım olmadığını kanıtıdır. Evet, 19. yüzyıldan başlayarak iyice ivme kazanan ilmî gelişmelerin bilimsel tefsire yönelişte rol oynadığı söylenebilir ancak her hâlükârda bu hareketin Kur'an'ın varlık (ontoloji) ve olgularla ilgili ihbarlarının realite ile olan mutabakatını keşfetmek gibi bir iç dinamikten meydana geldiğini söylemek daha makuldür. Biz ilmî tefsir derken bununla pozitif ilmin verileri ve parametreleriyle dinî gerçekleri kavrayacağımızı iddia etmiyoruz. Çünkü pozitif ilim, varlığı maddeye indirgeyerek “*Uzayda yer kaplayan, kütlesi ve hacmi olan her şey*” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımı esas alırsak Allah'ı varlık olarak kabul etmememiz lazımdır. Çünkü İslam kültüründe Allah, “ليس بـجسم ولا متحيز ولا مشاراليه” / “*Ne cisimdir ne yer tutar ne de kendisine işaret*”

1 Şah Veliyullah ed-Dehlevî, *el-Fevzül-Kebîr*, Dârü'l-Gavsânî, Dımaşk, 2008, s. 53.

*edilir bir varlıktır*² şeklinde pozitif bilimin varlık tanımına uymayan bir nitelemeyle tanımlanmaktadır. O halde Kur'an'da merkezî bir yer tutan ve neredeyse bütün âyetlerin etrafında örgülediği dinin ana varlığını inkâr eden pozitif ilmin veri ve parametreleriyle dini ve dinî gerçekleri anlamak ne derece mümkün olabilsin? Mümkündür dersek İbn Rüşd'ün düştüğü hataya düşmüş oluruz. Çünkü İbn Rüşd filozofların tesirinde kalarak determinizmi kabul etmediklerinden dolayı Eşârilere ve özellikle de Gazzâlî'ye ağır eleştiri yöneltmiştir.³ Böylesine felsefî düşüncelerin hâkim olduğu bir tarihî kontekstte Hz. İsa'nın babasız doğması aslında determinizme bir reddiye olup kâinatta ilâhî bir meşietin hâkim olduğunu göstermeyi amaçlıyordu. Çünkü mucizeler nazarları celp etmek için toplumda hâkim olan anlayışı esas alırlar. Hz. İsa'nın doğduğu yer olan Filistin'in bir Akdeniz ülkesi olması nedeniyle kadîm Yunan filozoflarının felsefî düşüncelerinden etkilendikleri ve toplumda katı bir determinizmin hâkim olduğu anlaşılmaktadır. İbn Rüşd'ün Eşârilere ve Gazzâlî'ye karşı katı taassubundan da bu durum anlaşılmaktadır. Arabistan'ın buraya mücavir olması nedeniyle halk arasında bazı felsefî düşüncelerin varlığına Kur'an da işaret etmiş⁴ ve açık bir şekilde kâinatta determinizmin değil ilâhî bir meşietin hâkim olduğunu sıklıkla vurgulamıştır.⁵ Ancak bilimin verilerine, Allah'ın varlığı ve O'nun kâinatı yarattığının delilleri ve Kur'an'ın varlık ve olgularla ilgili ifade ettiği hakikatlerin objektif âlemdeki mutabakatı konusunda başvurulabilir ve referans olarak alınabilir. Nitekim Şehmus Hocamızın da sunumunda vurguladığı gibi⁶ Allah, Kur'an'da kozmolojik varlıkları ve onlardaki işleyiş ve hayat döngülerini kendisinin ve haşrın birer delili olarak zikretmektedir:

“Hâ-mîm. Kitabın indirilmesi izzet ve hikmet sabibi Allah'tandır. Göklerde ve yerde inananlar için önemli işaretler vardır. Sizin yaratılışınızda ve yeryüzüne

2 Nizamedin Hasan b. Muhammed, *Çarâibü'l-Kur'an ve Reğâibü'l-Furkân*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye; Beyrut, 1996, 2: 107; Subhi Salih, *Mebâbis fi 'Ulumi'l-Kur'an*, Dârü'l-İlm, Beyrut, 1979, s. 284.

3 İbn Rüşd, *Faslu'l-Makâl (Felsefe-Din İlişkileri)*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985, s. 158-159.

4 Câsiye 45/24. Ayrıca Natüralizm-Determinizm arasındaki ilişki için bk. Süleyman Hayri Bolay, *Felsefî Doktrinler Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1987.

5 Âl-i İmrân 3/37; Bürûc 85/16; Tekvîr 81/29.

6 Şehmus Demir, “Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar”, *Kur'an'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Eleştirel Bir Yaklaşım*, İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, İstanbul, 2010, s. 3.

yaydığı diğer kıvıldaayan canlılarda bilenler için deliller mevcuttur. Gece ile gündüzün yer değiştirmesinde, Allah'ın gökten indirdiği rızıkta (yağmurda)ki, onunla öldükten sonra yere yeniden hayat vermektedir. Rüzgârları çeşitli yönlerden estirmesinde düşünenler için alınacak dersler vardır.” (Câsiye 45/1-5)

“Peki onlar, Allah'ın yaratmayı nasıl başlattığını, sonra onu nasıl tekrarladığını görmezler mi? Kuşkusuz bu, Allah için kolaydır. De ki: “Yeryüzünde gezip dolaşın ve Allah'ın ilk yaratılışı nasıl başlatıp devam ettirdiğini görün. Allah, dâba sonra ikinci hayatı da işte böyle gerçekleştirecektir; Allah her şeye kadirdir.” (Ankebût 29/19-20)

Göröldüğü gibi âyetlerdeki bütün vurgular, varlık ve olguların Allah tarafından yaratıldıkları ve O'nun insanları haşredeceğı gayesi üzerine yapılmaktadır. Hâlbuki pozitif ilim varlıkların yaratılış gayesine temas etmez. Pozitif ilim varlıkların kâinatta nasıl var olduğunu irdeler fakat kâinatın niçin var edildiğı ve gayesi üzerinde durmaz. Her ne kadar pozitif ilim bu gayeyi görmezden gelse de biz pozitif ilmin kesinlik arz eden verilerini, deney ve gözlemlerini bu gayeye ulaşmada kullanabiliriz. İlmin boş bıraktığı bu alanı doldurabiliriz. Ancak bunu derken son asırlarda ve zamanımızdaki bazı bilimsel tefsirlerde olduğu gibi her yeni çıkan bir gelişme ve bilimsel düşünceyi esas alarak “Bu da Kur'an'da vardır” deyip veya Hocamızın da vurguladığı şekilde eskilerde olduğu gibi her bir bilimin ve bilimsel gelişmenin temelini Kur'an'da aramayı kastetmediğimizi belirtmemiz lazımdır. Çünkü Kur'an bir hidayet kitabıdır; bu da gayesiyle uyuşmaz. Buna göre bilimsel tefsire taraftar olanların tedbirli hareket etmeleri lazımdır. Aksi takdirde tefsire büyük bir hâlel getirebilir, ona karşı güven sarsabilirler. Gördüğümüz kadarıyla bilimsel tefsir yapanların en büyük handikabı ve bilimsel tefsirlerin en büyük kusuru budur.

Kur'an'ın kozmolojiyi, tabiatı gözlemlemeye dair olan âyetlerinin tabiat ve olguların anlaşılması açısından müntesiplerine bir bilinç kazandırdığı muhakkaktır. Dolayısıyla Kur'an'ı okuyan inançlı bir insan, varlık ve tabiatla ilgili âyetler üzerinde düşünmeye, onlar üzerinde keşif yapmaya dair kuvvetli bir motivasyona sahip olur. Bu motivasyon sayesinde İslam dünyasında erken sayılabilecek bir dönemde kozmolojiyi anlama üzerine büyük sayılabilecek girişimler gerçekleşti. Müslümanların kozmolojiyle ilgilendiğinin en bariz tanığı hicri II. yüzyıl başlarında, üzerinde eliptik koordinatlar ve ekvatorla birlikte dört yüz civarında yıldızın yer aldığı bir haritanın bulunduğu Batı Ürdün'deki

Emevîler'e ait Kusayru Amre (miladi 723-743 arasında yapılan) sarayının salon kubbesidir.⁷ Yine kıssa bir zaman sonra İslam dünyasında astronomi cetvelleri olan zîclerin yazılması bunun tezahürüdür.⁸ Bu sahada Mûsâ el-Hârizmî (ö. 232/847) el-Fergânî (ö. 247/861), Ebû Ma'ser el-Belhî (ö. 272/886), Sâbit b. Kurre (ö. 288/901), Muhammed el-Bettânî (ö. 317/929) ve özellikle de eseri Latince ve İbraniceye çevrilip George Von Peurbach, Copernicus, Regiomontanus ve Reinhold gibi Batı astronomi bilgileri üzerinde büyük etki bırakan İbnü'l-Heysem'i (ö. 432) zikretmek lazımdır.⁹ Yine İslam dünyasında erken sayılabilecek bir dönemde (hicrî 3. asrın başlarında) coğrafyaya dair *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, *Kitâbü'l-Büldân*, *Suverü'l-Akalîm*, *Kitâbü Nüzheti'l-Müştâk fi'htirâkı'l-Âfâk* tarzı eserler yazıldı. Çünkü tabiat ve olguları anlamının yolu deney ve gözlemdir. Kadîm Müslümanlar da kıt imkânlarla rağmen güçleri nispetinde bunu yaptılar. Bundan dolayı bilimsel tefsirin, Allah'a olan inancın pekişmesi, Kur'an'ın varlık ve olgularla ilgili ifadelerinin realiteye mutabakatını tespit etme açısından büyük önem arz ettiğini ve bunun Kur'an'ın bir icâz veçhi (yönü) olarak kabul edilmesinin lazım geldiğini söyleyebiliriz. Kur'an'ın ileride gerçekleşecek olan ilmî gelişmelere mutabık olması Kur'an'ın meydan okumasını daha anlamlı kılmaktadır.

Şehmus Hocamızın dile getirdiği gibi bilimsel tefsire taraftar olanlar, Kur'an'ın geçmiş ve gelecek bütün ilimleri ihtiva ettiğine dair rivayetleri esas alırlar. Muhammed Hüseyin ez-Zehabî *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn* adlı eserinde buna temas etmektedir. Bunlardan İmam Gazzâlî'nin *İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn ve Cevâbiru'l-Kur'ân*'da Cenâb-ı Allah'ın sıfat ve fiillerinin hakikatine varılamayacağını söyleyerek bazı âlimlerden naklen ilâhî kelâm sıfatının bir tezahürü olan Kur'an'ın 77200 ilim çeşidini kapsadığını söylemektedir. Çünkü Kur'an'ın her bir kelimesinin bir ilim olduğu ve her bir kelimesinin de -Abdullah b. Mes'ûd'un rivayetini de esas alarak- *zâbir*, *bâtın*, *had ve matlâi* olduğunu söylemekte,¹⁰ bundan dolayı da "Kim evvelkilerin ve sonrakilerin ilmini istiyorsa

7 Tefvik Fehd, "İlm-i Felek" md., *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2000, XXII, 126-129.

8 Bu konuda bk. Yavuz Unat, "Zic" ve "Yahya b. Ebû Mansûr el-Müneccim" md., *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998.

9 Fehd, *İlm-i Felek* md.

10 Muhammed Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, Avend Dânes, 2005, 2: 321; Gazzâlî, *İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn*, Dârü'l-Gaddü'l-Cedîd, Kâhire, 2014, 1: 371-372.

Kur'an'a sarılsın" demektedir.¹¹ Ebu Bekir İbnü'l-Arabî'nin de Kur'an'ın ihtiva ettiği ilimlerin sayısını Gazzâlî'ye yakın şekilde 77450 olarak belirtmesinden¹² anlaşıldığı kadarıyla bu sayıya Kur'an kelimelerini tespit edip bunların da dört ile çarpımı neticesinde ulaşımlardır. Ancak günümüzde bilimin bu kadar gelişmesine rağmen bu kadar ilim çeşidinden bahsedilemez. Zaten Abdullah b. Mes'ûd'a nispet edilen rivayet, İbn Hibbân ve Ebu Yâ'lâ'nın *Müsned*'leri gibi hadis ve Beğavî'nin tefsiri gibi tefsir kaynaklarında yer almakta olup, bazı hadis otoriteleri tarafından zayıf bir hadis olarak mütalaa edilmektedir.¹³ Rivayetin sıhhat ve senedini göz ardı etsek bile bunun bir sahâbî içtihadı olduğu ortadadır. Sahâbîler ise insan olduklarından içtihatlarında hata edebilirler. Demek ki problem bu iki İslam âliminin hadiste otorite olmamasından kaynaklanmıştır.

Bilimsel tefsir taraftarlarının bu bağlamda referans aldığı "*Kitapta hiçbir şeyi ihmal etmedik*" (En'âm 6/38); "*Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, apaçık bir kitapta olmasın*" (En'âm 6/59) âyetlerinden kastın ise Levh-i mahfûz olduğu açıktır. Âyetlerin kontekstleri de bu fikre (yani *kitâb*'in "Kur'an" anlamında kullanıldığına) uygun değildir. "*Sana bu Kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik*" (Nahl 16/89) ifadesinden kasıt ise Kur'an'dır.

Bilimsel Tefsir ve Bilginin Kesinlik Değeri

Kur'an âyetlerinin bilimsel gelişmelere uygun karakterde olduğu bir gerçektir. Zaten "*Onun haberlerinin doğruluğunu bir süre sonra mutlaka öğreneceksiniz*" (Sâd 38/88) âyetinin, içinde tehdit barındırmakla birlikte, Kur'an ifadelerinin sonraki asırlarda ortaya çıkacak olan ilmî keşiflere uygunluk arz edeceğine delâlet ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim İbn Âşûr ve Seyyid Kutub da âyeti bu şekilde anlamışlardır. İbn Âşûr, ifadede nûn-i tekinin olması bunun gelecek hakkında bir konuşma olduğunu ve bunun "Mutlaka siz yakında bu Kur'an haberinin kesin olarak, ilmen doğru olduğunu göreceksiniz ve şüpheleriniz yok olacaktır" anlamına geldiğini belirtmektedir.¹⁴ Zaten *haber* karakter

11 Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, a.y.

12 İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Tarihi*, Fecr Yayınları, Ankara, 1996, 2: 371.

13 Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, *Dâfu'l-Câmi'i's-Sağîr*, el-Mektebetü'l-İslâmî, 1998, s. 1340.

14 İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: Dâru't-Tunus, ts., 23: 310.

yönüyle de objektif âlemde mutabakatı olan şey için kullanılır ki âyette de bu anlamda kullanılmıştır.¹⁵ Bundan dolayı ilmî tefsirin, Kur'an ihbarlarının realiteye uyumunun tespiti açısından önemli bir fonksiyonu yerine getireceğini söyleyebiliriz. Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın şu söyledikleri, bu bağlamda oldukça önemlidir: "Fennin tecrübe sahasındaki keşifleri ve deneyleri ilerledikçe bunlar Kur'an'ın mefhumuna aykırı gitmemiş, bilakis birçok âyetin anlaşılmasına hizmet etmiştir. Eski astronominin te'vil ettiği nice âyetleri yeni astronomiye göre te'vile gidilmeksizin zâhirî yönüyle anlamak daha fazla kolaylık kazanmıştır."¹⁶ Maurice Bucaille de aynı paralelde şunları söylemektedir: "Her ne kadar Kur'an'ın yaratılış hakkında verdiği bilgiler, bütünüyle ispat edilmese de onun kâinatın oluşumu konusunda söyledikleriyle modern bilgiler arasında en ufak bir ayrılık bulunmamaktadır."¹⁷ Uzay keşifleri ve gözlemlerinin Kur'an'ın bu bağlamdaki âyetlerini anlamamıza yardımcı olduğunu kimse inkâr edemez. O halde yorum açısından bilimin keşif ve gözlemlerinin, klasik müfessirlerimizden bazılarının yaptıkları gibi Kur'an'ın bu gibi âyetleri İsrâîlî rivayetlerle tefsir etmelerinden daha güvenilir olduğunu kabul etmek mecburiyetindeyiz. Hatta bilimsel verilerin, müfessirlerin yaptıkları bazı dilsel ve nahvî yorumlardan da daha güvenilir olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Fahreddin er-Râzî şöyle demektedir:¹⁸

Allah, "Üstlerindeki göğe bakmazlar mı? Onu nasıl bina ettik! Onda hiçbir düzensizlik ve eksiklik yoktur" (Kâf 50/6) âyetiyle gökleri nasıl bina ettiğine bakmamızı; "Nefislerinizde de görmez misiniz?" (Zâriyât 51/21) âyetiyle de insan bedenindeki ilginç özellikleri tetkik etmemizi teşvik etmekte ve bunlar gibi daha birçok âyetle evrendeki olguları gözlememizi emretmektedir. Cenâb-ı Hakk'ın varlığına bunlardan daha büyük burhan yoktur. Bunları bırakıp da acayip nahivler, faydadan uzak iştikaklar yapmak ve birçok garip hikâyeler anlatmak suretiyle Kur'an'ı tefsir etmek doğru değildir.

Kur'an varken nahvin olmadığı malumdur. Bu şekilde sonradan çıkmış olan bir şeyle daha önce var olan şey hakkında yargıda bulunarak bunun ke-

15 İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, a.y.

16 Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, Eser Neşriyat, 1979, 7: 5195.

17 Bucaille, Maurice, *Kitabı Mukaddes, Kur'an ve Bilim* (çev. Suat Yıldırım), Pırlanta Kitap Serisi, İzmir, 1984, s. 221

18 Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrül-Kebîr*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1981, 14: 127

sinliğinde ısrar etmek doğru değildir. Nitekim Kur'an'da onlarca âyet nahvin kurallarının hilafına vaki olmuştur.¹⁹

Eğer nahvin kuralları istisnasız kesin olsaydı abdest âyetindeki يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ “*Ve ercülüküm*”ü mahalli karîbe (yakın yere) atfedileceği için “*Ve ercülüküm*” şeklinde okumamız lazım olacak ve buna göre de abdestte ayakları mesh etmemiz gerekecekti. Ama İslam ümmeti nahvin bu kuralına itibar etmemiş sahâbe tatbikatına bakmıştır.²⁰

Biz Şâtıbî'nin vurguladığı gibi Kur'an'ın ümmî olan bir topluma indiği realitesini kabul ediyoruz. Ancak ‘Kur'an sadece ümmî olan anlayışı esas almıştır’ şeklindeki bir düşüncüyü reddediyoruz. Şâtıbî için de ilmî tefsire karşıdır söylemi yanlıştır. Şâtıbî'nin itiraz ettiği şey Kur'an'ın bütün ilimleri kapsadığı fikridir. “İman, ilmin mahsullerinden biridir”²¹ diyen bir zat için bu yakıştırma doğru değildir. Onun defaatle vurguladığı şey nüzûl ortamındaki Arap zihniyetinin devre dışı bırakılmamasıdır. Her hâlükârda,

انَّ الواجب في هذا المقام اجراء الفهم في الشريعة على وزان الاشتراك الجمهرى الذى يسه الامتين كما يسه غيرهم

“Şeriatı anlamada esas olan ümmîleri de kapsayacak şekilde olan cumburun anlayışdır”²² düsturuna riayet etmek lazımdır.

19 Örneğin, Mâide 5/69'da إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَآلِ الْأَنْبِيَاءِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ âyetinde الصَّابِئُونَ ifadesi İN'nin ismine atfedildiği için nahiv açısından mansub olup Bakara 2/62. âyetinde olduğu gibi الصَّابِئِينَ şeklinde olması gerekirdi. Yine A'râf 7/56'da إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ İN'nin haberi olan قَرِيبٌ ifadesinin müennes olan rahmeti nitelediği için قَرِيبَةٌ şeklinde müennes olması gerekirdi. Aynı şekilde Tevbe 9/69. âyetinde وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا âyetinde çoğul zamirine ait olan ism-i mevsülün كَالَّذِينَ şeklinde çoğul olması gerekirdi. Yine Bakara 2/24'de لَا يَنْتَظِرُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ ifadesinde الظَّالِمِينَ fâil olduğundan الظَّالِمُونَ şeklinde olması gerekirdi. Yine Hûd 11/10'da وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعَاءَ بَعْدَ صَرََاءٍ ifadesindeki صَرََاءٍ ifadesi mûzaf-u ileyh olduğu için صَرََاءٌ şeklinde nahiv açısından mecrur okunması gerekirdi.

20 Dehlevî, *el-Fevzü'l-Kebir*, s. 207

21 Ebû İshâk eş-Şâtıbî, *el-Muvâfakât fi Usûli's-Şerî'a*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 2004, 1-2: 63.

22 Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, 1-2: 391; 3-4: 347; Muhammed Cemâleddin Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vil*, Kâhire, Dârü'l-Hadis, 2003. 1. 98; 2: 394, 396.

Evet, Kur'an'ın ümmî anlayışı göz önüne aldığını, onların zihniyetini dışlamadığını biz de kabul ediyoruz. Ancak Kur'an bütün insanlığa inen evrensel bir kitap olduğundan onun sadece ümmîleri değil bütün insanların hisse alacakları bir dil ve üslubu kullandığını bilmek lazımdır. Bu konuda Kur'an'dan birkaç örnek vermek istiyorum:

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ... وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ

“Güneş kendisine ait müstakarda cereyan ediyor...”²³ derken *müstakarr* kelimesinin ism-i zaman, ism-i mekân ve mimli mastar olduğunu, Kur'an'ın ilham verici üslubunu da göz önüne aldığımızda herkesin ondan bir hisse/pay alacağını söyleyebiliriz. Bedevî güneşe bakarken onun dönüşünden bir ders çıkarırken, ilim adamı hakikat noktasında güneşin ailesiyle (yani etrafındaki gezegenlerle) birlikte Samanyolu Galaksisi merkezi etrafındaki yörüngesindeki dönüşünden; hikmet ehli de onun vazifesini ifa etmesi noktasında kendisi için görev bilincini ve bunun bir gün son bulacağı dersini çıkarır. Kur'an'ın gök cisimleri için وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ “Her biri kendi yörüngesinde yüzmektedir.”²⁴ demesine bağlı olarak eski tefsirler yüzmenin olması için suyu lüzumlu görmüş ve Kelbî gibi eski müfessirler *felek*'i (yörüngeyi) mâ-i mekfûf yani “su ile dolu mahal” olarak yorumlamışlardır.²⁵ Hâlbuki *yesbahûn* fiil formatı yüzmeye olduğuna göre uzayı da realitedeki gibi bir okyanus tasavvur edersek, her bir gezegen uzay boşluğunda bir sebbah/yüzücü gibi hareket etmekte olup bunların tesbihlerinin kendileri için tayin edilen yörüngede yüzmek olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bilim tarafından bugün atom altı gibi en küçük madde elamanlarında bile bir çekirdek etrafında bu dönüşün olduğunun tespit edilmesinden hareketle mikrodan-makroya maddenin ibadetinin tavaf olduğu ortaya çıkmaktadır. O halde يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ²⁶ demesinden Kur'an'ın kastının da bu olduğu anlaşılmaktadır. İfadede muzari fiilin de kullanılması realitede olduğu gibi bunlardaki hareketin sürekli olduğuna delâlet etmektedir. Bu, ilmin sabitesine de, Kur'an'ın ifadeyi kullanım ve gayesine de uygun düşen bir yorum olmuş olur. Maurice Bucaille, Kur'an'ın *felek/orbite*

23 Yâsin 36/39.

24 Yâsin 36/40; Enbiyâ 21/33.

25 Nisâbü'rî, *Çarâibü'l-Kur'an*, 5: 18-19.

26 Teğâbün 64/1.

(*yörünge*) tabirini, eskiden bilinmeyen, asırlar sonra ilmî araştırmalar neticesinde bilinecek olan ve astronomi ile ilgili bir hakikati ifade etmede kullandığını söylemektedir.²⁷ Aynı şekilde bu bağlamda

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ

“Andolsun biz gökte burçları (yıldız kümeleri oluşturduk) ve seyredenler için ona güzel bir görünüm verdik.” (Hicr 15/16) ayetini örnek verebiliriz. Bu âyet, Müлк 67/5’de ifade edildiği gibi burçlara²⁸ bakarak *recmen bi’l-gayb* yapıp gelecek adına zanla tahminde bulunmaya yani astrolojiyi esas alarak geleceğin olaylarını tahminde bulunmak²⁹ suretiyle anlamaya çalışan eski Arap teâmülüne uygun olan bir nitelemedir. Aynı zamanda “bürûc sahibi” derken biz, kale burçları gibi burcun yüksek köşk anlamını ve her bir yıldız kümesinin de buna kıyasla burç olarak isimlendirildiğini³⁰ göz önüne aldığımızda, bilim ve uzay keşiflerinin ortaya koyduğu gibi Kur’an’ın bize gökyüzünün galaksilerle dolu olduğunu ifade ettiğini anlarız. Hikmet açısından da bu, her bir şehrin bir bânisi olduğuna göre galaksilerden mürekkep bu parıltılı muhteşem şehrin de elbette azametli bir sahibi olduğunu bize hatırlatır ve O’nu bize sevdirebilir. Bundan dolayı bize göre bütün kâinat sanki Kur’ânî hakikatleri izah etmek için dizayn edilmiştir.

Hatta Kur’an’ın bazı âyetlerinin özellikle gelecekteki bazı ilmî gelişmelerden bahsettiğini söyleyebiliriz. Kur’an’ın yakın bir gelecekte astronomi ve anatomideki gelişmelerin³¹ Allah’ın varlığının delilini, Kur’an’ın hak bir kelâm olduğunu ortaya koyacağını sarâhaten bildirmesi de bu kabil âyetlerdendir.

27 Bucaille, *Kitabı Mukaddes, Kur’an ve Bilim*, s. 237.

28 Burçlar, güneşin bir senede yörüngesinde uğradığı, yedi tanesinde gezegenlerin olduğu yıldız kümelerine Sâbiiler verdikleri isimlerdir. Onlara göre bu mevkiler yerde olacak bazı olayları belirler. Buna dair birçok kitap yazmışlardır. Her ne kadar Batlamyus tarafından ve sonradan uzayın gözlemlenmesinde bu sayının fazla olduğu söylense de bu itibarı bir niteleme olup on iki küme ile istilâh kazanmıştır. Bk. Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 5: 3609, 7: 5208.

29 Râzî, *et-Tefsîrü’l-Kebîr*, 7: 129.

30 Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 5: 3608.

31 Taberî, Râzî ve Şevkânî de bu görüştedir. *Kur’an Yolu* adlı tefsirde bu ulemanın görüşü şu şekilde özetlenmektedir: “*Âfak*’tan maksat yıldızları, ayı ve güneşleyle semanın uçsuz bucaksız köşeleri (kozmetik evren), astronomik, meteorolojik, biyolojik vb. olaylar, yasalar; *Kendilerinden*’ maksat da en ince sanatların ve yaratılış hikmetlerinin örneği olan insanın biyolojik ve ruhsal dünyasıdır. Âyette ileride insanoğluna bu sırların gösterileceği, yani insanlığın bu konularda keşifler yapacağı bildirilmektedir.” Bk. Hayrettin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, DİBY, Ankara 2004, 4: 725.

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ

“Biz onlara, ufuklarda ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki o (Kur'an)'ın gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun...” (Fussilet 41/53). Mukâtil b. Süleyman ve Mâtürîdî gibi bazı erken müfessirler “ufkî (objektif) âyetler”i (Mekkelilerin) Yemen ile Şam arasındaki Ad, Semûd ve Lût kavminin azap kalıntılarına basıp geçerek bunların, resûllerini yalanlamaları neticesinde başlarına gelen azabı görecekleri; “enfûsî âyet”i de Bedir’de ölümü tadacakları şeklinde tefsir etmişlerdir.³² Bazıları da ufkî âyetleri Allah Resûlü’nün (a.s) uzak yerleri, enfûsî âyeti de Mekke’yi fethedeceği anlamında te’vil etmişlerdir.³³ Ancak Fahreddin er-Râzî “ufkî âyetler”den maksadın gezegen ve yıldız gibi kozmolojik varlıklar ve olgular, “enfûsî âyetler”den maksadın da insanın yaratılış aşamaları olduğunu ve âyetin gayesinin ufkî ve enfûsî delilleri peş peşe göstermek suretiyle insanların kalplerindeki şüpheleri izale etmek ve Allah’ın varlığı yönündeki kesin inancı yerleştirmek olduğunu söylemektedir. Bundan dolayı “ufukların fethini” Mekke etrafının zapt edilmesi, enfûsî âyetin de Mekke’nin fethi olarak kabul etmenin uzak bir yorum olduğunu söylemektedir.³⁴ Kur’an’ın bütün insanlara gelen bir kitap olduğunu, âyetlerinin evrensel karakter taşıdığını göz önüne aldığımızda Fahreddin er-Râzî’nin bu görüşünde haklı olduğunu ve eski yorumcuların sadece Kur’an’ın hayatlarına dokunan taraflarını gördüklerini söyleyebiliriz.

Ayette gelecek zaman anlamında سَنُ ifadesinin kullanılmasından, Kur’an’ın ilk kuşaklardan daha ziyade astronomi ve anatomi ilmi ve uygulamalarının inkişaf ettiği günümüze hitap ettiği anlaşılmaktadır. Günümüzde anatomi ilmindeki gelişme insan vücudundaki hârikulade yapıyı ortaya koyduğu gibi devasa teleskoplarla yapılan gözlemler ve uzay keşif araçlarının (discover) vasıtasıyla gerçekleştirilen uzay seyahatleri de uzaydaki ince esrar ve azamet ile gözleri büyülemiştir. Hatta Kur’an’ın “Üzerlerine gökten bir kapı açsak da oradan yükseliyor olsalar da kesinlikle ‘Gözlerimiz büyüledi belki de bir büyüye uğ-

32 Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, (Beyrut, Müessesetü Târihi’l-Arab, 2002), 3: 747-748; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, (İstanbul, Dârü’l-Mizân, 2008), 13: 157.

33 Bk. Abdurrezâk b. Hemmâm es-San‘ânî, *Tefsîrü’l-Kur’ân*, (thk. Mustafa Müslim Muhammed), (Riyad, Mektebetü’r-Rüşd, ts.), 2: 198; Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, a.y.

34 Râzî, *et-Tefsîrü’l-Kebîr*, 9: 573-574

ratılmış bir toplumuz' derler. Yemin olsun biz gökte burçlar oluşturduk ve onları seyredenler için süsledik." (Hicr 15/15-16); *"Yörüngelerle dolu göğe andolsun..."* (Zâriyât 51/7) şeklindeki ifadelerinin günümüzde daha geniş boyutuyla keşfedilen göğün, insanı büyüleyen keheşanları ve içinde yıldız faaliyetleriyle dolu olan görüntüsüyle tamı tamına örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Ancak bilim, teorilerle hareket ettiği için değişkendir. Bundan dolayı Kur'an âyetlerini ilmî uygulamaların verileri yani deneysel olarak ispat edilen gerçekler, keşifler ve ilmin sabiteleri³⁵ ışığında yorumlamak lazımdır. Nitekim felsefecilerin, Batlamyus'un (Ptolemaeus) (m.ö. 150) dünya merkezli uzay anlayışını (teorisini) esas alıp dünyayı sabit, gezegenleri hareketli kabul etmeleri veya Aristo'nun görüşünü esas alarak evreni Ay-üstü ve Ay-altı âlem şeklinde sınırlandırmaları ve Kur'an'ın uzay ve uzay varlıklarıyla ilgili âyetlerini bu teori ve düşünceler ışığında tefsir etme girişimleri bu kabil yanlış yaklaşımlardandır. Aynı şekilde hocamızın da temas ettiği gibi Fahreddin er-Râzî'nin söz konusu teoriyi esas tutup *"O, yeri sizin için bir döşek (fıraş) yaptı."* (Bakara 2/22) âyetindeki *"fıraş"* ifadesinden yola çıkarak dünyanın sakin olduğunu, hareketinden söz edilemeyeceğini söylemesi³⁶ yine bu kabil yanlış yorumlardandır. O halde bilimsel teoriler ne kadar Kur'an ile örtüşmüş görünse ve güven telkin etse de âyetleri bunlarla yorumlamamak, yorumlansa bile nihai yorumu budur dememek lazımdır. Teoriler zan ifade eder ve zanla Kur'an hakkında yorum ve yargıda bulunmak çoğu sefer yanlış olabilir. Nitekim *"Onların çoğu sadece zanna uyuyor. Oysa zan hiçbir şekilde hakkın yerini tutamaz. Allah yaptıklarınızı çok iyi bilmektedir."* (Yunus 10/36) âyetinde olduğu gibi zanla yargıda bulunmak yerilmektedir. Bundan dolayı da teorilerle Kur'an yorumu yapmak doğru değildir. Ancak teoriler, âyet hakkındaki olası manalardan birisi olarak kullanılabilir. Bu sahada teorileri değil de ilmin sabitelerini, yani deney ve gözlemleri veya sadece deneylerce desteklenen teorileri esas tuttuğumuzda gerçeğin tespit edilmesinde daha güvenli bir yol tutmuş olacağımız muhakkaktır.

35 Dünyanın yuvarlak olması, onun güneşin etrafında dönüyor olması, ayın dünya etrafında dönmesi, dünyaya çekim kuvvetiyle etki etmesi, aynı şekilde Newton'un evrensel kütle çekim yasası ve bu yasa gereğince her bir gezegenin bir çekim kuvvetine sahip olması ve uzayda bu çekim kuvvetiyle durması artık ilmin sabitesi olmuştur.

36 Bk. Râzî, *et-Tefsîrül-Kebîr*, 1: 336; Demir, *Kur'an'ın Yorumlanması*, s. 405.

Hocamızın, Newton fiziğinin Albert Einstein'ın Genel Görelilik kuramıyla, bunun da kuantum mekaniğiyle yanlışlandığını gerekçe göstererek evrende sürekli sabit olan bir ilmî hakikatin olamayacağını imâ etmesi³⁷ bize göre doğru değildir. İlmî sabiteleri, deneyle ortaya konulmuş gerçekler ve keşifler güven verir ve bunlar değişmeye elverişli şeyler değildir.

İslam uleması akli delille ilgili, “*Aklî delil sem'î delille çelişirse, sem'î delilin te'vil edilmesi zorunlu olur*”³⁸ dediklerine göre, ilmî delil ise haydi haydi daha kuvvetli olup nasla çeliştiğinde ilmî delilin esas alınıp nassın te'vil edilmesi lazımdır. Nitekim Fahreddin er-Râzî de aynı paralelde “*Kat'î deliller âyetlerin zâbirî ile çelişiyorsa Allah'ın muradının zâbirden başka olduğuna hükmedilir*”³⁹ demektedir.

Herkesin malumu olduğu üzere Yüce Kitabımız yazı malzemelerinin neredeyse olmadığı ve gelen vahiylerin hurma dallarına, kürek kemiklerine, ince beyaz taşlara ve işlenmemiş deriler üzerine yazıldığı bir dönemde⁴⁰ ve üstelik ümmî olan bir peygambere nâzil olmuştur. Ancak buna rağmen onun ilmî gelişmelere de uygunluk arz etmesi Allah tarafından gönderildiğinin en büyük delilidir. Yine bu çağda inen Kur'an'ın ilk âyetlerinin *İkra* ile başlaması İslam'ın okuma ve ilme verdiği değeri ortaya koymaktadır. Ernest Renan gibi oryantalistlerin İslam'ın ilimle çeliştiği şeklindeki iftiralara aksine bu ifade “*İkra*” denilip mef'ûlün hafzedilmesi umum ifade edeceği için Kur'an'ın sadece kendisi ile ilgili okumayı teşvik etmediği, aynı şekilde her sahada Müslümanları ilim okuma ve araştırma yapmasına zımnen teşvik ettiği ortadadır. Nitekim daha sonra inen “*Onlar ayaktayken, otururken ve yanları üzerinde yatarken Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler...*”⁴¹; “*O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Semâ'nın yaratılışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlak (ve düzensizlik) görüyor musun?*”⁴² şeklindeki birçok âyet de aynı paralelde müminleri tabii ilimler etrafında düşünmeye, onlar üzerinde keşifler yapmaya teşvik etmektedir. Bugünkü medeniyetin tekâmülünün ilmin tevarüsü sayesinde olduğunu göz önüne aldığı-

37 Demir, *Kur'an'ın Yorumlanması*, s. 419.

38 Âlûsî, *Rub'u'l-Me'ânî*, 14: 145.

39 Râzî, *et-Tefsîrü'l-Kebîr*, 3: 144

40 Bk. İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, Ankara 1979, s. 54.

41 Âl-i İmrân, 3/191.

42 Mülk, 67/3.

mızda İslam'ın buna bigâne kalamayacağı ortadadır. Bundan dolayı bilimsel tefsirin Kur'an nezdinde merdud olmadığını söyleyebiliriz.

En nihayetinde bu Kitabın sahibi, “*Yere giren ve ondan çıkan, gökten inen ve ona yükselen her şeyi bilendir*” (Sebe’ 34/1). Elbette bundan dolayı Kitabı’nda bildirdiği ifadeler kevnî hakikatlerle uyum gösterecektir.

Bilimsel tefsir Kur'an'ın i'câz vecihlerinden biri olup Allah'a şükürler olsun onun bu yönü sayesinde hatırı sayılır derecede bilim insanı iman etmiştir. Tıp uzmanı Maurice Bucaille; dünya çapında embriyoloji uzmanı, Türkiye’de de bu sahada Tıp Fakültelerinde kitapları okutulan Keith L. Moore bunlardan bazılarıdır. Maurice Bucaille’in şu izahını nakletmeden geçemeyeceğim. O şöyle demektedir:⁴³

Yaratma, astronomi ve yerle ilgili bazı durumları bildirmesinden tutun hayvanlar ve bitkiler âlemi, insan üremesi gibi konularda Kitâb-ı Mukaddes’te çok büyük bilimsel hatalar bulunduğu halde Kur’an’da tek bir yanlışa rastlamadım. Şayet Kur’an’ın müellifi bir insan ise, Hristiyan takviminin yedinci yüzyılında, bugün çağdaş bilimsel sonuçlara uygunluğu ortaya çıkan hususları nasıl yazmıştı? Zira bu bilgiler çağımızdaki telakkilere uygun olmakla birlikte, Hz. Muhammed’in zamanındaki bir insanın, hakkında en ufak bir fikir sahibi bile olamayacağı hususlar idi. Şüpheye imkân yoktur ki şu anda elimizde olan, o devirden kalma bir metindir. Bu gözlem karşısında, beşerî planda, nasıl izah yapılabilir? Kanaatimce, hiçbir izah mümkün değildir? Zira Fransa’da Kral Dagobert’in hüküm sürdüğü sırada, Arap Yarımadası’nda yaşayan bir şahsiyetin kimi konularda bizimkinden on iki asırlık ileri bir bilimsel düzeye sahip olduğunu düşünmek için hiçbir sebep bulunamaz. Hal böyle olunca -İslam medeniyetinin en yüksek dönemindekiler de dâhil olmak üzere- Kur’an tefsircilerinin yüzyıllar boyunca, açık bir surette manasını kavrayamadıkları bazı âyetlerin tefsirinde, kaçınılmaz derecede hata etmiş olmalarının sebebi ortaya çıkıyor. Bu tür âyetlerin doğru tercüme ve tefsiri, ancak çok sonraları, çağımıza yakın bir zamanda bilimsel terakki ile imkân dâhiline girmiştir. Bundan dolayı Kur’an’ın bu âyetlerini anlamak için derin dil ve lügat bilgisi yalnız başına kâfi değildir. Bunların yanında çeşitli bilimsel konulara da vakıf olmak gerekir.

Gerçekten günümüzdeki bilimsel tespitler Kur’an tefsirine büyük bir açılım getirmiştir. Kur’an’ın birçok âyet ve nitelermeleri ancak modern bilimin tes-

43 Bucaille, *Kitabı Mukaddes, Kur’an ve Bilim*, s. 181-182

pitleri sayesinde anlaşılabilmiştir. Yaratılış evreleri, astronomi, insan anatomisi, ceninin oluşumu gibi Kur'an'ın temas ettiği konularda artık gözlem yapabilme imkânı doğmuştur. Bu gözlemler sayesinde hata oranı nerdeyse sifira inmiştir

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Eskiden imkânların kısıtlılığı nedeniyle felsefenin hâkimiyeti altında olan sözde ilim; keşif, deney ve ispat edilen gerçeklerle çelişebiliyordu. Günümüzde ise tecrübe, deney, keşiflerle desteklenen ve geniş imkânlara sahip olan ilmin Kur'an'a uyum sağlaması bilimsel tefsirin bir i'câz unsuru olarak mütalaa edilmesini sağlamıştır. Ancak bununla birlikte Kur'an'ın mutlak hakikatlerini ilmin verileriyle sınırlamak da doğru değildir. Çünkü Kur'an ilimden daha geniş bir perspektiften kâinata bakıyor. Örneğin ilim tabii kanunlar ve bunlara bina edilmiş formüller üzerinde yürür. Bu esas alındığında mucizelerin inkâr edilmesi zorunlu olur. Hâlbuki Kur'an peygamberlerin Allah tarafından gönderildiklerinin kanıtı olarak tabii kanunlara aykırılık arz eden bazı mucizelerle desteklendiklerini ifade etmektedir. Bu da evrende ilmin henüz keşfedemediği birtakım başka kanunların varlığını göstermektedir. Bundan dolayı ilmin evrende tespit ettiği kanunların ötesinde de bazı şeylerin olabileceği konusunda ihtiyatlı davranmak lazımdır. Nitekim bugün evrendeki bazı olaylarla ilgili bilimin bir izah getirememesi de aynı kabildendir.

Kaynakça

- Abdurrezzâk b. Hemmâm es-Senânî, *Tefsîru'l-Ḳur'ân*, thk. Mustafa Müslim Muhammed, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad ts.
- Bolay, Süleyman Hayri, *Felsefî Doktrinler Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1987.
- Bucaille, Maurice, *Kitabı Mukaddes, Kur'an ve Bilim*, Pırlanta Kitap Serisi, İzmir, 1984.
- Demir, Şehmus, *Taribten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar/Kur'an'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Eleştirel Bir Yaklaşım*, İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, İstanbul 2010.
- Ebu Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, (İstanbul, Dârü'l-Mizân, 2008.
- el-Elbânî, Muhammed Nâsirüddîn, *Da'ifü'l-Câmi'i's-Şağîr*, el-Mektebetü'l-İslâmî, 1998.
- Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dârü İhyâi Tûrâsî'l-Arabî, Beyrut ts.
- Fehd, Tefvik, "İlm-i Felek", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1998.
- Firuzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsü'l-Muḥîṭ*, Mektebetü't- Tahki-ki't-Türâs.
- Gazzâlî, *İhyâu 'Ulûmi'd-Din*, Dârü'l-Ğaddü'l-Cedîd, Kâhire 2014.
- Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, DİBY, Ankara 2004.
- İbn Rüşd, *Fasliul-Makâl (Felsefe-Din İlişkileri)*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, Dârü't-Tunus, Tunus ts.
- İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, Fecr Yayınları, Ankara 1996.
- Kâsımî, Muhammed Cemâleddîn, *Tefsîrü'l-Ḳâsımî/Mehâsinü't-Te'vil*, Dârü'l-Fikr, Beyrut.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'an*, trc. Hamdi Aktaş vd., İnsan Yayınları, İstanbul 1986.
- Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, Müessesetü Tarihi'l-Arab, (Beyrut 2002).
- Nisaburî, Nizamedin Hasan b. Muhammed, *Ġarâibü'l-Ḳur'ân ve Reġâibü'l-Furġân*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye; Beyrut, 1996.
- Şâtîbî, Ebü İshâk, *el-Muwâfaġât fi Usûli's-Şeri'a*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 2004.
- Unat, Yavuz, *Zic ve Yahya b. Ebu Mansur el-Müneccim* md., *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1998.
- Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, Eser Neşriyat, 1979.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, Avend Dânes, 2005.
- Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf'an Haġâiki Ġavâmiđi't-Tenzil*, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.
- Zürkânî, Muhammed Abdülaziz, *Menâbilü'l-İrfân fi 'Ulûmi'l-Ḳur'ân*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 2005.